

CULTED 2012: Cultuuronderwijs met kwaliteit

13 juni 2012 Stadsgehoorzaal, Vlaardingen

Op CULTED waren dit jaar voor het eerst ook docenten van basisscholen. Samen met collega's uit het voortgezet onderwijs en medewerkers van culturele instellingen bogen ze zich over de vraag hoe je cultuuronderwijs met kwaliteit kunt realiseren. De dag in de Stadsgehoorzaal in Vlaardingen bood hen daartoe volop aanknopingspunten en inspiratie.

Het was even een pijnlijk momentje. Op de vraag van dagvoorzitter Ruben Maes wie nu al kwaliteit te bieden heeft, ging slechts één vinger, in een zaal met ruim 130 aanwezigen, de lucht in. Gelukkig leek dat meer te wijten aan bescheidenheid dan aan abominabele kwaliteit. '#Oeps, ik natuurlijk ook #verlegen', twitterde bijvoorbeeld Susan Suèr van het Regionaal Archief Leiden.

'Cultuuronderwijs met kwaliteit' was dit jaar het thema van CULTED. Daarmee haakte organisator Kunstgebouw aan bij het gelijknamige cultuurprogramma voor 2013-2016 van staatssecretaris Zijlstra. CULTED 2012 bestond uit een plenair programma en acht keuzepresentaties.

PLENAIR PROGRAMMA

Lezing 1: Authentieke kunsteducatie

Thuis tekenen kinderen anders - vrijer en spontaner - dan op school. 'Op school hoef je het niet te bedenken, je hoeft het alleen maar te maken', citeerde Folkert Haanstra een leerling over tekenlessen op school. Volgens Haanstra, lector Kunst- en cultuureducatie aan de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten (AHK), wordt cultuuronderwijs beter als die kloof tussen schoolkunst en thuiskunst gedicht wordt. Zijn oplossing heet authentieke kunsteducatie. En authentiek betekent daarbij niet origineel of onbedorven, maar vooral levensecht.

Dat vraagt van docenten vier dingen. Allereerst moeten kunstlessen aansluiten bij de leefwereld van leerlingen. Dat gebeurt nog te weinig. 'Vaak weten leerkrachten niet wat leerlingen thuis tekenen. Of ze vinden het juist clichématig', vertelde Haanstra. Thuis tekenen kinderen bijvoorbeeld graag stripfiguurtjes na. Haanstra benadrukte dat thuiskunst niet een op een hoeft terug te komen in de klas – dan zou het ook zijn spontane karakter verliezen - maar dat leerkrachten er wel bij moeten aanhaken.

Ten tweede moeten kunstlessen ook buiten school relevant zijn en aansluiten bij ontwikkelingen in de professionele kunst. 'Docenten werpen dan tegen dat moderne kunst te moeilijk of te shockerend is, maar er is voldoende bruikbaar materiaal', vertelde Haanstra. Hij noemde het project Mediacultuur (te vinden op de AHK-website) als inspirerend voorbeeld. Een kunstenaar in de klas is ook een goed middel om de (kunst)wereld de klas binnen te halen. Interessant daarbij is dat kunstenaars meer op het proces dan op het product gericht zijn. Leerlingen leren zo dat het niet alleen draait om een puntgave tekening.

Een derde vereiste voor authentieke kunsteducatie zijn complexe en complete taken. In plaats van voorgekookte en in stukken geknipte taakjes waarin voor eigen creativiteit minder ruimte is, gaan leerlingen actief en zelfstandig aan de slag. Haanstra erkende dat directe

instructie voor de meeste leerlingen efficiënter is dan zelfstandig leren. 'Maar dat heeft te maken met je leerdoelen. Voor mij draaien kunstvakken er niet om dat leerlingen veel kennis verwerven, maar dat ze zich leren uiten in een of meer kunsttalen.'

Ten slotte vraagt authentieke kunsteducatie om samenwerking, zowel didactisch (laat leerlingen samenwerken in groepjes) als inhoudelijk: samenwerking met kunstenaars en culturele instellingen.

In de dagelijkse schoolpraktijk is authentieke kunsteducatie niet altijd uitvoerbaar, maar, zo benadrukte Haanstra, je kunt ook elementen ervan benutten of het stapsgewijs invoeren. Bijvoorbeeld het aanhaken bij wat leerlingen thuis doen of wat ze leuk vinden.

Meer informatie en onderzoeksresultaten: www.ahk.nl/lectoraten/educatie

Lezing 2: Cultuur in de Spiegel

Een eenacter voor vrouw met stoel en boek. Zo kan men de presentatie van Fianne Konings, onderzoekster binnen het onderzoeksprogramma *Cultuur in de Spiegel* (CiS) samenvatten. Met haar attributen probeerde Konings het theoretische kader van CiS, ontwikkeld door de Groningse hoogleraar Barend van Heusden, te verduidelijken.

Op de voorkant van het boek prijkte het lachende gezicht van acteur Dirk Benedict, voor liefhebbers van de tv-serie *The A-team* beter bekend als Face. Zij begrijpen meteen de knipoog op de cover van dit boek over Facebook. En dat, zo doceerde Konings, is cultureel bewustzijn: 'Je geheugen zorgt ervoor dat je betekenis aan dingen kunt geven.' Van Heusden definieert cultuur dan ook als je geheugen gebruiken om betekenis te kunnen geven aan de telkens wisselende werkelijkheid om je heen. Daartoe beschikken mensen over vier culturele basisvaardigheden - waarnemen, verbeelden, conceptualiseren en analyseren – die ze binnen vier media kunnen benutten: lichaam, voorwerpen, taal en

grafische symbolen. Konings demonstreerde dit met de stoel. Je kunt de stoel zien en erop zitten (waarnemen; lichaam), hem verbeelden in voorwerpen (de stoel van Rietveld), taal en lichaam (zoals De Stoel van Stanislavski) of grafische symbolen (een schilderij) en de stoel conceptualiseren en analyseren (hoe bouw je een stoel? wanneer is de stoel nog stoel en wanneer iets anders?).

De basisvaardigheden spelen in alle schoolvakken en al ons leren een rol. Kenmerkend voor cultuuronderwijs is dat we ze benutten om na te denken over ons zelf, de cultuur en de wereld. Cultuuronderwijs moet met andere woorden het cultureel zelfbewustzijn van leerlingen stimuleren en moet hierbij voortbouwen op wat leerlingen al kunnen (doorlopende leerlijn). CiS biedt geen kant-en-klare lesmethode, wel een kader. Dat stimuleert docenten om zichzelf bij elke lesactiviteit vragen te stellen: Welke vaardigheden komen aan bod? Hoe sluit ik aan bij wat leerlingen al weten en kunnen? Hoe sluit ik aan bij andere vakken? Deze vragen kunnen ook fungeren als leidraad voor gesprekken tussen scholen en culturele instellingen. 'Daar telkens over na te denken, dat maakt de kwaliteit van cultuuronderwijs uit', besloot Konings. 'Stel steeds de waarom-vraag.'

De praktische uitwerking van CiS zal eind 2013 gereed zijn. Meer informatie, ook over de lopende onderzoeken en schoolprojecten, is te vinden op www.cultuurindespiegel.nl

Lezing 3: Critical Friends

'Het is beter geen culturele ervaringen te hebben dan een slechte ervaring.' Martijn Bruil van Maatschap voor Communicatie citeerde deze uitspraak van een leerkracht in zijn lezing over het rapport *Critical Friends*. In 2007 constateerde Anne Bamford in haar rapport naar cultuureducatie in Nederland dat er onvoldoende zicht is op kwaliteit van die cultuureducatie. Daarop ging Maatschap voor Communicatie in opdracht van OCW op zoek naar bouwstenen

voor kwaliteit van cultuuronderwijs in het primair onderwijs. De Maatschap bezocht en observeerde ruim honderd culturele activiteiten, van een dansvoorstelling tot en met het project *Toeval Gezocht*. Kort daarna belegden ze tien 'kritische ontmoetingen' tussen scholen en culturele instellingen rondom twee vragen: wat is een goede culturele school en wat is een goede educatieve cultuurproducent? Die gesprekken bestonden uit het delen en evalueren van ervaringen, het uitwisselen van visies en het samen wegen van bouwstenen voor kwaliteit. 'Het waren bijzondere gesprekken, waarin leerkrachten en cultuurproducenten elkaar goed leerden kennen', vertelde Bruil. 'Ze leerden echt van elkaar.' Daarmee zijn deze gesprekken behalve bron van informatie zelf ook een bruikbaar instrument om de samenwerking tussen beide partijen te bevorderen.

Voor scholen kwamen als belangrijke bouwstenen naar voren inmiddels bekende begrippen als visie, verankering, draagvlak en aansluiting bij het culturele potentieel van leerlingen. Ook bij cultuurinstellingen komt het aan op visie en reflectie. In de samenwerking is het belangrijk om zowel het proces als het product vast te leggen, te zorgen voor continuïteit en betrokkenheid – 'de docent moet geen koffie gaan drinken als de kunstenaar in de klas op bezoek is' – en vooral elkaar durven verbeteren ofwel echte critical friends te zijn.

Het rapport *Critical Friends* is te vinden op www.mvc.nl en op www.cultuurplein.nl

Cultuureducatie met kwaliteit

In de komende cultuurperiode 2013-2016 voert het Fonds voor Cultuurparticipatie (FCP) het programma *Cultuureducatie met kwaliteit* uit. In een gesprek met Ruben Maes legde fondsdirecteur Jan-Jaap Knol alvast uit wat dit programma behelst. Allereerst, het programma is weliswaar gericht op het primair onderwijs, maar het VO wordt niet helemaal

veronachtzaamd. Zo werkt het fonds samen met het Prins Bernhard Cultuurfonds aan een project rondom talentontwikkeling voor het vmbo. Of er ook cultuureducatie zonder kwaliteit bestaat, wilde Maes weten. 'Jazeker', antwoordde Knol. 'Dan ontbreekt niet zozeer de passie als wel de inhoudelijke verdieping en de doorgaande leerlijn.' Dat moet in de toekomst anders: kennismaking en toevalstreffers moeten plaatsmaken voor verdieping, verankering in het curriculum en samenhang. Zoals Knol het formuleerde: 'Je leert ook geen taal door de ene week een lesje Russisch en de andere week Spaans te doen.' Een doorgaande leerlijn betekent niet dat alle kunstdisciplines aan bod komen, maar dat het curriculum samenhangend en cumulatief is, ofwel voortbouwt op aanwezige kennis. Een school kan ook goed cultuuronderwijs geven door juist in te zoomen op één kunstdisciplines en een culturele instelling hoeft niet met alle scholen samen te werken. Liever goed dan veel, wordt het motto voor de komende jaren. Kleine, eenmalige projecten zal het fonds niet meer subsidiëren. Voor het programma is 13,8 miljoen euro beschikbaar, waarvan 10 miljoen voor gemeenten en provincies en 3,8 miljoen voor landelijke voorbeeldprojecten. Dat laatste kan bijvoorbeeld ook inhouden een handleiding voor het toetsen van culturele vaardigheden bij leerlingen. Want dat hoort ook bij cultuureducatie met kwaliteit: meer verantwoording en meten van wat er in de klas gebeurt.

De precieze regeling wordt op 1 augustus 2012 gepubliceerd. Voor meer informatie zie de Q&A op www.cultuurplein.nl > primair onderwijs > nieuws

Afsluiting

Columnist en presentator Oscar Kocken vatte de middag nog eens samen in een column. Van de roze koeken bij de koffie tot en met de 21th century skills. Om te besluiten met een

les die hij zelf op de middelbare school had opgedaan. CKV, dat was vooral les in liegen: 'Ik mocht nooit eerlijk zeggen wat ik van een voorstelling vond.'

Meer inspiratie over goed onderwijs deed hij op bij zijn leraar natuurkunde, meneer Van Heugten. Deze hield zijn klas in een adembenemende greep door met gevaar voor eigen leven zich bloot te stellen aan een slingerende kogel. De les over natuurkundige wetten van slingerbeweging kwam zo feilloos de hoofden van de leerlingen binnen. Kocken riep alle aanwezigen op om de wetten van de natuurkunde te tarten: 'Zorg dat de slinger van cultuuronderwijs dit keer wel een paar centimeter verder komt.'

CULTED besloot niet met woorden, maar met daden. Vier dansers gingen een spetterend duel aan tussen flamenco en streetdance. Waarbij allen verrijkt uit de strijd tevoorschijn kwamen. Als dat geen mooie metafoor voor samenwerking met kwaliteit is.

KEUZEPRESENTATIES

CiS in de praktijk (1): obs De Boog

Obs De Boog in Rotterdam is een van de veertien pilotscholen die de theorie van Cultuur in de Spiegel vertaalt naar de klas.

'Toen ik zelf een kind was, scheurde mijn tekenleraar mijn tekening uit het schrift. Zoals ik het tekende – het gras blauw en de lucht groen- was niet realistisch en dus niet goed!' Leerkracht José Mets vatte hiermee kernachtig haar motivatie samen om (cultuur)onderwijs te geven waarin het kind centraal staat. Haar school, locatie Bospolder van obs De Boog, biedt adaptief onderwijs met natuurlijk leren als uitgangspunt. De school is klein (tachtig leerlingen) en heeft een veelkleurige leerlingenpopulatie. Ze biedt dagarrangementen, waar de brede school, voorschool, en buitenschoolse opvang deel van uitmaken.

Mets en haar collega Robert Rijnveeën vertelden hoe ze de theorie van Cultuur in de Spiegel (CiS) hebben vertaald naar concrete lessen. Rijnveeën gaf als voorbeeld zijn project rondom de Tweede Wereldoorlog. In plaats van een lesje met feiten en cijfers werd het een project over goed en kwaad en verschillende perspectieven tijdens de oorlog. Leerlingen leerden bijvoorbeeld denken vanuit een Duits, joods en Nederlands kind in oorlogstijd: wat zou jij doen? Rijnveeën probeerde verschillende leergebieden rondom dit thema te verbinden, taal, geschiedenis en de kunsten. Kunst kan zowel medium zijn (bijvoorbeeld kijken naar filmpjes over oorlog en vrede) als doel (zelf gevoelens over de oorlog verbeelden). Rijnveeën was enthousiast over deze nieuwe aanpak: 'Je begint met de nadruk op feitenkennis, maar komt uiteindelijk terecht bij handelen en inleven. De eigen inbreng van de leerlingen geeft leven in de klas. Ze leren meer!' Zijn collega Mets vult aan: 'Er is nu ook echt samenhang mogelijk tussen de verschillende lessen.'

Meedoen als pilotschool bood hen de kans om een visie op cultuuronderwijs te ontwikkelen. CiS bood daarbij handvatten zoals nadenken over het onderwerp en de relatie daarvan tot de leerlingen, over welke basisvaardigheden je wilt ontwikkelen en welke media je inzet. 'Het grote voordeel is dat je bewust leert nadenken over je onderwijs en de samenhang tussen alle mogelijke activiteiten', zei Rijnveen. Vooral in het begin vonden ze de lesformats van CiS moeilijk, maar later raakten ze er meer bedreven in. Bovendien zijn deze formats, mede door hun inbreng, vereenvoudigd. Op basis van de opgedane ervaringen is een map met aandachtspunten plus stappenplan samengesteld. Daarmee kunnen ze willekeurig welk thema uitwerken volgens CiS-filosofie.

Rijnveen en Mets mogen enthousiast zijn, het meekrijgen van de rest van het team is vers twee. 'We hebben ze steeds geïnformeerd en blijven dat doen', vertelde Mets. 'Maar de werkdruk is hoog, dus dat blijft lastig.' Ze zijn vast voornemens voort te gaan op het ingeslagen pad. CiS is daarbij niet heilig, maar wel een welkom richtsnoer.

CiS in de praktijk (2): Praedinius Gymnasium

Het Praedinius Gymnasium in Groningen is een van de veertien pilotscholen die de theorie van Cultuur in de Spiegel vertaalt naar de klas.

Meer status voor de kunstvakken, meer samenhang in het programma en meer werk maken van de visie op cultuuronderwijs. Dat hoopte kunstdocent Imko Buurke te realiseren door mee te doen aan de pilot. CiS bracht haar in elk geval een nieuwe aanpak. 'Vroeger gaven we les over kunstobjecten, nu leren we leerlingen reflecteren op hun omgeving. Dat is een veel bredere insteek.'

Voor de eerste lessenserie, over crisis & transformatie, hadden Buurke en haar collega's keurig volgens CiS-format nagedacht over wat deze thema's betekenen voor vijfdeklassers. Vervolgens hadden ze dit vertaald in activiteiten bij diverse vakken, van lessen over de Beat

Generation bij Engels tot en met de opkomst van het christendom bij levensbeschouwing. Groots en meeslepend, maar, zo bleek in de praktijk, veel te ambitieus. 'Het onderwerp was te vaag, leerlingen wisten niet meer waar het over ging en zagen ook de samenhang niet tussen wat ze bij alle vakken deden, de beoordeling was lastig en de organisatie was een regelrechte ramp', somde Buurke in alle eerlijkheid op.

Het tweede project, over Ophelia, kreeg daarom meer focus. Minder vakken (drie) en een onderwerp dat aansloot bij het PTA (eindexamenprogramma). Bij Engels lag de nadruk op conceptualiseren: Shakespeares tekst goed lezen en begrijpen. Bij Nederlands stond analyse centraal: hier bekeken leerlingen adaptaties en verschijningsvormen van Ophelia in de beeldende kunst. Bij beeldende vorming ten slotte gingen leerlingen de wereld van Ophelia of Hamlet zelf verbeelden in foto's. Van dit laatste toonde Buurke diverse voorbeelden: Hamlet als rijke student en Ophelia als depressieve huisvrouw.

Een van de deelnemers wilde weten of de school gebruik heeft gemaakt van deskundigheid van culturele instellingen. Ja en nee, luidde Buurkes antwoord. De school heeft wel de fototentoonstelling van Noorderlicht bezocht met de leerlingen en hen daar wat verteld over diverse fototechnieken. 'Maar het is de school die deze link moet maken, dat kan een instelling niet doen. Vooral ook omdat onze lessen vastzitten aan het PTA.'

Het tweede project verliep een stuk succesvoller. Heel concreet bleek dit uit een hoger cijfer voor Engels door leerlingen die aan dit project meegedaan hadden. Buurke concludeerde dat de CiS-aanpak helpt bij het komen tot meer samenhang en het bewuster nadenken over cultuuronderwijs en het opkrikken van de status van cultuur op haar school. Beoordeling van leerlingproducten blijft lastig. Buurkes school gaat door met de nieuwe aanpak. Er komen drie nieuwe projecten, twee in de onderbouw en eentje in de bovenbouw. Gemikt wordt op jaarlijks één project.

CiS in praktijk (3): samenwerking scholen en culturele instellingen

De samenwerking tussen scholen en culturele instellingen is nog vaak ad hoc. Binnen het onderzoeksproject Cultuur in de Spiegel onderzoekt Fianne Konings hoe die samenwerking beter kan.

Het promotieonderzoek van Fianne Konings moet resulteren in een instrument voor samenwerking tussen scholen en culturele instellingen, waarbij die samenwerking vooral gericht is op de ontwikkeling en uitvoering van een doorlopende leerlijn cultuuronderwijs. Uit haar nulmeting blijkt dat deze samenwerking nu vaak ad hoc en incidenteel is. Valkuilen in de samenwerking zijn impliciete veronderstellingen en verschillende referentiekaders. Konings' instrument moet deze zichtbaar en daarmee bespreekbaar maken.

Ze kijkt daarbij zowel naar de inhoud als de afstemming, met het theoretisch kader van Cultuur in de Spiegel als richtsnoer. Haar vragen bij de inhoud zijn: Over welk onderwerp gaat het cultuuronderwijs? Over welke basisvaardigheden gaat het? En welk medium wordt ingezet?

Haar vragen bij de afstemming zijn: Wat is het referentiekader van beide partijen? Wordt dat gedeeld? Wat is de doelbepaling van beide partijen? Is die gezamenlijk? Is er sprake van gezamenlijk handelen tussen de leerkracht en de instelling/kunstenaar? Is de samenwerking geformaliseerd in bijvoorbeeld een contract of evaluatieformulieren?

Konings noemde een praktijkvoorbeeld om haar verhaal te verduidelijken. Een school en een culturele instelling willen rondom het thema bouwen samen met de leerlingen een huisje bouwen. Uit haar onderzoek bleek dat ieder een ander referentiekader had. De school stelde het medium centraal: ze wilden een realistisch huisje bouwen met mooie kleuren, omdat kleuren belangrijk zijn voor leerlingen. De instelling stelde de verbeelding centraal en wilde een huisje laten bouwen zonder kleur, maar in een fantasierijke vorm. Ze hadden dit van

tevoren niet besproken en liepen er pas in de praktijkfase tegenaan. Ondanks goede bedoelingen liep de samenwerking daardoor mis. Konings' boodschap was duidelijk: kwaliteit van samenwerking en dus van cultuureducatie begint met het expliciet bespreken van elkaars bedoelingen en verwachtingen. Goede afstemming is het halve werk.

Toeval Gezocht: anders leren kijken naar kinderen

Stichting Toeval Gezocht deed een project op de Familieschool in Heerhugowaard. Critical Friends volgde de deelnemers en dat versterkte hun motivatie.

Eva Klee legde kort de uitgangspunten van Toeval Gezocht, gestart in 2007, uit. Centraal staat de idee van het complete kind: elk kind is kunstenaar en wetenschapper in spe, als docent moet je gebruikmaken van die potentie. Binnen het project werken docenten en kunstenaars artistiek en pedagogisch samen.

De Familieschool in Heerhugowaard is een van de scholen waar een project van Toeval Gezocht plaats vond. Dat Critical Friends het project ging volgen, versterkte de motivatie van alle deelnemers voor het project.

Vooraf kregen de leerkrachten een training met kunstenaar Floor Max. Ze leerden hoe ze kunnen uitgaan van en voortbouwen op de inbreng van kinderen. Ze bezochten bovendien met hun leerlingen het Stedelijk Museum. In 2007 en 2008 werkten de kleuters in de klassen van Ria Laan en Annelies Smeulders acht weken lang, twee keer per week, een ochtend in een atelier. In 2007 was dit atelier een tent, in 2008 een gedeelte van het klaslokaal. Van tevoren bespraken de leerkrachten en kunstenaar wat kinderen moesten leren en welk materiaal en opdracht ze zouden gebruiken. De leerkrachten bedachten bijvoorbeeld dat ze kinderen het begrip 'meer' wilden leren. De kunstenaar bedacht als materiaal

aanmaakhoutjes, ijzerdraad, spijkers en tape en de opdracht hiermee iets te maken wat 'meer' is. Na afloop zetten alle kleuters hun werk op de expositietafel en vertelden ze erover. Alle deelnemers waren zeer enthousiast over de opgedane ervaringen en dat sprak ook uit de prachtige filmpjes van kinderen aan het werk die Klee en Max lieten zien. Ze zeiden wel dat een dergelijk project alleen mogelijk is met commitment vanuit de school. Samenwerking tussen kunstenaar en leerkrachten blijkt de grote succesfactor van dit project. 'De leerkrachten zouden zelf niet op deze materialen en opdrachten gekomen zijn. Bovendien leren ze anders kijken naar kinderen en doen ze meer met de inbreng van kinderen.' Leerkrachten Laan en Smeulders hebben deze werkwijze behouden ook na het project. Lastiger is het om deze te verbreden naar de hele school.

Leren door kunst in het kosmisch onderwijs

Op het Montessori Kind Centrum Mozaïek in Dordrecht is cultuureducatie nauw verweven met de andere vakken. Samen met Stichting ToBe ontwikkelde de school een doorlopende leerlijn kunst & cultuur.

Het Montessori Kind Centrum Mozaïek in Dordrecht werkt met de Da Vinci-methode voor kosmisch onderwijs. Deze vorm van onderwijs gaat ervan uit dat alles met alles samenhangt en je dus geen losse vakjes moet aanbieden, maar een totaalpakket. In de praktijk betekent dit dat leerstof thematisch wordt aangeboden. Daarbij wordt niet louter kennis overgedragen, maar gaan kinderen ook zelf op onderzoek uit. Cultuureducatie speelt daarbij een belangrijke rol. Kinderen ontdekken bijvoorbeeld de krachten van de planeten in het sterrenstelsel door het dansproject 'Tril, bots, beweeg', verkennen het thema licht en donker door zelf een schimmentheater te maken en bootsen bij het thema Romeinen in een fotoanimatiefilmpje met lego en klei een vulkaanuitbarsting na.

Cultuureducatie maakt dus een integraal onderdeel uit van de lessen en vervult daarbij steeds twee rollen. 'Cultuureducatie geeft kinderen de kans om zich veelzijdig te ontwikkelen', stelde leerkracht Karin Groenendijk. 'Ze leren *over* kunst, bijvoorbeeld hoe werk je met papier maché, maar ook leren ze *door* kunst de andere vakken beter begrijpen en beheersen. Onze leerlingen hebben een totaalontwikkeling doorgemaakt. Het zijn kinderen met durf die niks gek vinden, initiatief nemen en bijvoorbeeld makkelijk een presentatie durven te geven.'

Sinds 2005 is de ontwikkeling van een doorlopende leerlijn kunst & cultuur speerpunt van de school. Ze wordt daarbij begeleid door Stichting ToBe. Zo volgden drie leerkrachten (vanuit iedere bouw eentje) hier de ICC-cursus. ToBe gaf ook adviezen en trainingen aan het schoolteam bij het nadenken over werkvormen en materialen. De school ontwikkelde rondom alle thema's lessen. Na uitgebreid beproeven, evalueren en verbeteren was in 2009 de doorlopende leerlijn klaar: negen mappen en een groot schematisch overzicht met lessen voor groep 1 t/m 8. De school werd datzelfde jaar officieel uitgeroepen tot eerste Cultuurschool van Dordrecht. Inmiddels werkt de school aan een buitenschools aanbod. De school is zeer tevreden over de samenwerking met een externe partner. 'ToBe bracht veel kennis in en hielp het proces te structureren', vertelde Groenendijk. 'Daarnaast is het in zo'n intensief proces soms makkelijker als een externe partij collega's aanspreekt.' Jolinda van Dijk cultuurnetwerker en werkzaam bij ToBe vult aan: 'Voor ons is maatwerk erg belangrijk, elke school is anders. Voor kwaliteit is bovendien continuïteit belangrijk.' Dat zit in dit geval wel goed: ToBe fungeert inmiddels voor vier uur per week als vaste helpdesk voor de school.

<http://montessorikindcentrum.opod.nl>

Kiezen voor cultuur met een cultuurprofielplan

Een cultuurprofiel school word je niet zomaar. De school moet laten zien dat ze bovengemiddeld aan cultuur doet en een cultuurprofielplan hebben.

Vaak, zo vertelde Henk Visscher, voorzitter van de Vereniging CultuurProfielScholen, zijn het individuele docenten die bij hen aankloppen met de vraag hoe hun school cultuurprofiel school (cps) kan worden. Maar de vereniging wil zaken doen met de hele school: 'Onze kernvraag is: wil de school een cps worden? De schoolleiding moet zich afvragen of en waarom de school haar focus op cultuur zou moeten leggen.'

Visscher had wel enkele argumenten paraat waarom een school daarvoor zou kiezen. Zoals een inhoudelijke impuls aan de kunstvakken, extra mogelijkheden voor talentvolle leerlingen en een positief effect op het algemene leerklimaat. Op een cps draait het om creativiteit en excellentie ('uitblinken mag').

Een school kan niet zomaar cps worden. Er moet een stevig cultuurprofielplan liggen dat ook in de praktijk zichtbaar wordt. Het steunpunt CultuurProfielScholen is, behalve voor advies en bijscholing, verantwoordelijk voor de visitatie. Daarbij bezoeken twee vaste visiteurs plus twee leerlingen van een andere cps de kandidaat-cps en beoordelen het culturele gehalte van de school. 'Belangrijke beoordelingscriteria zijn bijvoorbeeld draagvlak, zichtbaarheid van cultuur in het curriculum en een duidelijke visie op cultuureducatie', vertelde steunpuntmedewerker Antoine Gerrits.

Het Insula College CPS in Dordrecht mag zich sinds kort cultuurprofiel school noemen. Het hele proces duurde tweeënehalf jaar, vertelde docent Marleen Brugman. Ze weersprak dat een cps alleen iets is voor havo en vwo. Ook op haar mavo werkt het uitstekend: 'Het past goed bij onze leerlingen. Wij proberen de lesstof zo divers mogelijk aan te bieden om interesse te ontwikkelen. Vooral in het begin moet je heel veel doen en leerlingen veel laten ervaren. De inhoud komt later wel.'

Haar school heeft zogeheten Kunstaccent-classes. Deze krijgen twee uur per week extra kunst. De school werkt samen met een aantal kunstenaars. Leerlingen gaan op atelierbezoek en krijgen daar soms ook les. Ook komt de kunstenaar in de klas om over zijn werk te vertellen. Brugman merkt dat de leerlingen zich vrijer voelen en meer durven. 'Leerlingen krijgen extra bagage en kennis mee. Ze voelen zich ook niet snel beschaamd om zich te uiten.' Bijkomend voordeel van het cultuurprofiel is dat de school veel publiciteit krijgt en groeit.

Nu zijn het vooral VO-scholen die kiezen voor een cultuurprofiel. Omdat er steeds meer aanvragen vanuit het primair onderwijs komen, ontwikkelt de vereniging hiervoor momenteel een pilot.

Op 4 december 2012 is het jaarlijkse congres voor cultuurprofiel scholen. Voor meer informatie: www.cultuurprofiel scholen.nl

Ambities van schoolbesturen

Cultuureducatie met kwaliteit zou gedragen kunnen worden door schoolbesturen. Kunstgebouw vroeg Tympaan te onderzoeken hoe het gesteld is met de ambities van schoolbesturen op dit punt.

In het primair onderwijs heb je niet alleen te maken met schooldirecteuren, maar ook met schoolbesturen. Zij drukken steeds vaker een belangrijk stempel op het beleid van afzonderlijke basisscholen. Tot nu toe vormen deze schoolbesturen een vergeten laag in cultuureducatiebeleid, stelde Verolique Jacobse van Kunstgebouw. OCW zet in op cultuureducatie met kwaliteit, maar wie is daar precies verantwoordelijk voor? Afgelopen januari sloot de PO-Raad een bestuursakkoord met OCW. Dit behelst dat elke basisschool de ruimte krijgt eigen keuzes te maken, waarbij niet afzonderlijke scholen, maar schoolbesturen verantwoordingsplicht dragen.

'Bestuurders zeggen vaak dat hun scholen zelf verantwoordelijk zijn voor de inhoud van de lessen', aldus Jacobse. Maar tegelijkertijd zijn schoolbesturen dus verantwoordelijk. Bovendien laten deze zich vaak door externe experts ondersteunen over bepaalde thema's. Cultuureducatie zou zo'n thema kunnen zijn.

Uit de voorlopige resultaten van het Tympaan-onderzoek kwam echter naar voren dat schoolbesturen nog weinig ambities hebben om cultuureducatie op hun scholen te versterken. Onderzoekster Miriam Ligtoet-Janssen vond onder de negen onderzochte schoolbesturen er slechts één met een cultuureducatiebeleidsplan. 'Besturen doen dus heel weinig aan visieontwikkeling.' Ze onderschrijven wel het belang van cultuuronderwijs, maar er is nauwelijks verband tussen deze visie vanuit het bestuur en de dagelijkse cultuurpraktijk op de scholen. De €10,90 wordt, soms samen met een ouderbijdrage, ingezet voor culturele activiteiten, maar deze zijn vaak incidenteel. Bestuurlijke kaders voor (kwaliteit van) cultuureducatie ontbreken. Het is aan elke school om dit zelf in te vullen.

Fondsenwerving voor cultuureducatie

Wie heeft er in deze tijden nog geld over voor cultuur? Dat kan nog reuze meevallen. Deny de Jong (IF Academy) presenteerde de fijne kneepjes van fondsenwerving.

Waar de deelnemers aan dachten bij fondsenwerving, wilde Deny de Jong weten. 'Leuk als het lukt', maar 'veel werk en veel formulieren', luidden de antwoorden uit de groep. Hoe hoog is de financiële nood, wilde De Jong vervolgens weten. 'Als ik mooie projecten wil doen, heb ik extra geld nodig', zei iemand.

De Jong constateerde dat veel scholen en instellingen behoefte hebben aan extra geld voor cultuurprojecten, maar niet goed weten hoe dit aan te pakken en opzien tegen het vele werk. Fondsenwerving is echter meer dan louter geld binnenhalen. Het kan ook een middel zijn om lokale relaties te verstevigen, bijvoorbeeld door als school samen te werken met lokale sponsors. Goede fondsenwerving begint met passie en een goed verhaal. 'Denk niet meteen aan die zak geld, maar zorg dat je een case for support hebt', doceerde De Jong. 'Wie werkt met en voor kinderen heeft al het begin van een goed verhaal, want je zet je in voor hun toekomst.' Maak de potentiële geldschieter duidelijk waarom het belangrijk is dat jouw project uitgevoerd wordt en wat er verloren gaat als jij dat project niet kunt uitvoeren. Maak bovendien duidelijk wat je precies van iemand nodig hebt.

Behalve overheidssubsidies kun je voor extra geld terecht bij fondsen – daarvan zijn er naar schatting een slordige 13.000 in Nederland. Lastig is wel dat veel fondsen liever onbekend blijven of zich richten op heel specifieke gebieden. Bekende fondsen voor cultuur zijn het VSB Fonds, het SNS Reaal Fonds, het Prins Bernhard Cultuurfonds, het Fonds voor Cultuurparticipatie en het Cultuurfonds Bank NL.

Daarnaast willen steeds meer bedrijven zich profileren als maatschappelijk ondernemer en sponsors ze goede doelen. Lokaal kun je bij het MKB goede zaken doen, vooral als die

ondernemer jouw passie deelt. Ten slotte vormen donateurs een mogelijke bron van inkomsten (voor scholen bijvoorbeeld ouders). Denk ook aan sociale media. Maak bijvoorbeeld een aparte pagina over je project en vraag mensen die pagina te 'liken'. Deel je informatie en op een gegeven moment kun je een hulpvraag stellen.

De Jong adviseerde om fondsenwerving en sponsoring niet alleen, maar samen met collega's of ouders op te pakken. Maak samen een goed verhaal en bedenk met wie je daarover wilt gaan praten. 'Een gesprek is altijd beter dan een online formulier invullen. Je verhaal moet mensen raken en concreet zijn, het moet prikkelen om te geven.'

Tekst: Bea Ros
Foto's: Hans Tak